

"Ευφρόσυνα Έργα"

Συνέδριο προς τιμήν της Ομότιμης Καθηγήτριας του
Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου
Ευφροσύνης Ριζοπούλου-Ηγουμενίδου

26-27 Νοεμβρίου 2014
Αίθουσα Τελετών Πανεπιστημίου Κύπρου

Πρόγραμμα
και περιλήψεις ανακοινώσεων

“Ευφρόσυνα Έργα”

ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΗΣ ΟΜΟΤΙΜΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ
ΕΥΦΡΟΣΥΝΗΣ ΡΙΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΗΓΟΥΜΕΝΙΔΟΥ

Τετάρτη, 26 Νοεμβρίου 2014

Χαιρετισμοί

- 18:00 – 18:10 Γιώργος Παπασάββας, Πρόεδρος Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας
18:10 – 18:20 Κωνσταντίνος Χριστοφίδης, Πρύτανης Πανεπιστημίου Κύπρου
18:20 – 18:30 Μιχάλης Πιερής, Κοσμήτορας Φιλοσοφικής Σχολής

Το επιστημονικό έργο και η προσφορά της Φρόσως Ηγουμενίδου

- 18:30 – 19:00 Βάσος Καραγιώργης, Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Κύπρου
Φρόσω Ηγουμενίδου, τα πρώτα 30 παραγωγικά χρόνια !
- 19:00 – 19:15 Χαράλαμπος Μπακιρτζής, Διευθυντής Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη
Η Φρόσω Ηγουμενίδου σήμερα

Εναρκτήρια Ομιλία

- 19:15 – 20:00 Άγγελος Δεληβορριάς, Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών
Τα κοσμήματα της Σαφράμπολης: μορφολογική, τεχνοτροπική και χρονολογική προσέγγιση

20:00 – 21:00 Δεξίωση

Πέμπτη, 27 Νοεμβρίου 2014

ΔΟΜΗΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

8:30 – 8:50 Μαρίνα Ιερωνυμίδου, Τμήμα Αρχαιοτήτων
Παραγωγή ζάχαρης και ζαχαρόμυλοι στη Μεσαιωνική Κύπρο

8:50 – 9:10 Άννα Μαραγκού, αρχαιολόγος-ιστορικός της τέχνης
Τα Λουτρά Mehmet Bey Ebuvekir της Πάφου και άλλα οθωμανικά λουτρά της Κύπρου

9:10 – 9:30 Αθανάσιος Κ. Βιώνης, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Λαϊκός πολιτισμός και μεταβυζαντινή αρχαιολογία: Ετερογένεια και καθημερινή ζωή στο Αιγαιακό τοπίο (16^{ος}-19^{ος} α.)

9:30 – 9:50 Διομήδης Μυριανθεύς, αρχιτέκτων
Ο τύπος του μονόκλιτου σταυροθολιακού τρουλλαίου ναού του τέλους του 19^{ου} και αρχών του 20^{ου} αιώνα

9:50 – 10:10 Εύη Φιούρη, Τμήμα Αρχαιοτήτων
Λιθανάγλυφα φυλακτά στη λαϊκή αρχιτεκτονική

10:10 – 10:30 Μαρία Φιλοκύπρου, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Η βιοκλιματική διάσταση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής

10:30 – 11:00 Διάλειμμα

ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

11:00 – 11:20 Δημήτρης Μιχαηλίδης, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Ψηφιδωτά στη νεώτερη Κύπρο

11:20 – 11:40 Χριστόδουλος Α. Χατζηχριστοδούλου, Ιστορικό Αρχείο Τράπεζας Κύπρου
«Εἰς τὸν Κούρδακαν ὁ ἅγιος Πήγων»: Η εικονογραφία, η τιμή και οι λαϊκές παραδόσεις για τον Άγιο στην Κύπρο

11:40 – 12:00 Γιώργος Γεωργής, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Φανερωμένη: Η Κυρά της Λευκωσίας

12:00 – 12:20 Πέτρος Παπαπολυβίου, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Νικόλαος Γ. Πολίτης και Κύπρος: Ένα, ακόμη, «παιδί» του πατέρα της ελληνικής λαογραφίας

12:20 – 12:40 Γιώργος Καζαμιάς, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Αξιωματικοί εξόριστοι στο Σουδάν, 1943-44. Μια ελάχιστη γνωστή σελίδα από την ιστορία του Ελληνικού Στρατού στη Μέση Ανατολή

12:40 – 13:00 Κυριακή Παντελή, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Η ιστορία του παγωτού και της παγωτοβιομηχανίας στην Κύπρο

13:00 – 14:30 Μεσημεριανή διακοπή

ΚΟΣΜΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

14:30 – 14:50 Πετρούλα Χατζηττοφή, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Αιχμείωντας την πολυτέλεια: το παράδειγμα του κοσμήματος στην Κύπρο (από τα τέλη 18^{ου} αιώνα μέχρι το 1960)

14:50 – 15:10 Ιωσήφ Χατζηκυριάκος, ενδυματολόγος,
Τα γυναικεία ενδυματολογικά πρότυπα και οι προσωπικές επιλογές στην Κύπρο του 18^{ου} αιώνα

15:10 – 15:30 Τζούλια Αστραίου-Χριστοφόρου, ερευνήτρια
Η σύγχρονη εξέλιξη της παραδοσιακής υφαντικής

15:30 – 15:50 Νόλη Μωϋσή, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Η συμβολή του σχεδιαστή Γιάννη Τσεκλένη στον κόσμο της μόδας

15:50 – 16:10 Στυλιανός Περδίκης, Μουσείο Ιερών Μονής Κύκκου
Λαϊκή ξυλογλυπτική από την Τηλλορία

16:10 – 16:40 Διάλειμμα

ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ

16:40 – 17:00 Νάσω Χρυσοχού, Πανεπιστήμιο Frederick
Τα καμίνια της Κύπρου

17:00 – 17:20 Στέλλα Δεμέστιχα, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Από την κούζα στον αμφορέα. Πειραματική ανακατασκευή αμφορέων σε παραδοσιακά αγγειοπλαστεία της Λευκωσίας

17:20 – 17:40 Δήμητρα Παπανικόλα-Μπακιρτζή, Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο Λευκωσίας
Μεσαιωνική εφραλωμένη κεραμική της Πάφου: εμφάνιση και πρώιμα στάδια

17:40 – 18:00 Γιάννης Βιολάρης, Τμήμα Αρχαιοτήτων
Σφραγίσματα κυπριακών πιθαριών

18:00 – 18:20 Ελένη Λάμπρου, εικονογράφος-ερευνήτρια
Δρόμοι του κόκκινου πηλού

18:20 – 18:30 Λήξη

Περίληψεις Ανακοινώσεων

Τζούλια Αστραίου-Χριστοφόρου
Ερευνήτρια παραδοσιακής υφαντικής

Η σύγχρονη εξέλιξη της παραδοσιακής υφαντικής

Η υφαντική έχει την πιο λαμπρή ιστορία από όλες τις τέχνες που αναπτύχθηκαν στο νησί και η φήμη της ήταν τέτοια που έκανε την Κύπρο γνωστή στην Ευρώπη και στη γύρω περιοχή.

Μέχρι τις αρχές του περασμένου αιώνα, η υφαντική ήταν τέχνη για την παραγωγή ειδών πρώτης ανάγκης. Σταδιακά, όμως, τα παραδοσιακά υφαντά αντικαταστήθηκαν από βιομηχανοποιημένα εισαγόμενα υφάσματα με χαμηλές τιμές. Ως αποτέλεσμα, ο αριθμός των υφαντριών που ασχολούνται σήμερα με την παραδοσιακή υφαντική μειώθηκε δραματικά. Στο εργαστήριο παραδοσιακής υφαντικής στο Καϊμακλί, που στεγάζεται σε κτήριο του 19^{ου} αι., τα υφαντά κατασκευάζονται στους παραδοσιακούς κυπριακούς αργαλειούς και είναι εμπνευσμένα κυρίως από παραδοσιακά υφάσματα, όπως τα ασπροπλούμια, τους τσεβρέδες και τα φυθικιώτικα.

Βάση για την εργασία που γίνεται στο εργαστήριο αποτελεί η έρευνα για την κυπριακή παραδοσιακή υφαντική, καθώς και οι συνεργασίες με μουσεία, οι αρχειοθετήσεις, και η οργάνωση τοπικών εκθέσεων με παραδοσιακά υφάσματα. Μεγάλη σημασία έχει και η συνεργασία με ευρωπαϊκούς οργανισμούς που ασχολούνται με την έρευνα, διατήρηση και ανάπτυξη της παραδοσιακής τέχνης, της εκπαίδευσης, της ψηφιακής υφαντικής και της χρήσης της υφαντικής στην δημιουργία σύγχρονων υφαντών έργων τέχνης.

Γιάννης Βιολάρης
Αρχαιολογικός Λειτουργός, Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου

Σφραγίσματα κυπριακών πιθαριών

Όπως έχει τονίσει και η τιμώμενη στο άρθρο της «Σύμβολα και επιγραφές σε παραδοσιακά πιθάρια της Κύπρου. Μια ιστορική αναφορά για τη Μονή Μαχαιρά», «... Τα πιθάρια αποτελούν το σημαντικότερο δημιούργημα της παραδοσιακής αγγειοπλαστικής ...» . Ακριβώς λόγω της σπουδαιότητάς τους ως αποθηκευτικών δοχείων μεγάλων ποσοτήτων, της μεγάλης δαπάνης χρόνου και της πρώτης ύλης που απαιτούνταν για την κατασκευή τους, αλλά και λόγω του πολύτιμου περιεχομένου τους και του ρόλου τους στην παρασκευή του κρασιού, τα πιθάρια έφεραν συχνά σε περίοπτο μέρος, στο χείλος ή στον ώμο, αποτροπαϊκά και άλλα σύμβολα, όπως σταυρούς, σφραγίσματα, επιγραφές, μεμονωμένα ή σε συνδυασμό.

Η παρούσα ανακοίνωση εστιάζει σε μια πολύ μικρή κατηγορία κυκλικών σφραγισμάτων, τα οποία αποτυπώνονταν πριν την όπτηση του πιθαριού σε επίθετα κυκλικά κομμάτια πηλού, επικολημένα κατά κανόνα ψηλά στον ώμο των αγγείων.

Έχει παρατηρηθεί ότι τα σφραγίσματα σε πιθάρια ακολουθούν μια μακρά παράδοση, που υπαγορεύεται και από τη συντηρητικότητα του σχήματος και της λειτουργίας των πύθων, και κατ' επέκταση της διαχρονικής σημασίας τους ως κείριων σκευών καθημερινής διαβίωσης. Πράγματι, σε ανασκαφή στη Λευκωσία, έχει εντοπιστεί ανάλογο κυκλικό σφράγισμα σε θραύσμα μεσαιωνικού πίθου, που όμως αποτυπώθηκε απευθείας στο σώμα του αγγείου και όχι σε επίθετο κομμάτι πηλού.

Η παρούσα ανακοίνωση στοχεύει στην παρουσίαση, περιγραφή και ερμηνεία των σφραγισμάτων των πιθαριών. Ένα ενδεχόμενο που θα εξεταστεί, είναι το κατά πόσον κάποια από αυτά προέρχονται από σφραγίδες ευλογίας, δηλαδή των άρτων που προσφέρονται στους πιστούς ως αντίδωρο μετά τη λήξη της Θείας Λειτουργίας, γνωστών στην Κύπρο ως *τυπαρίων*.

Αθανάσιος Κ. Βιώνης

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Λαϊκός πολιτισμός και μεταβυζαντινή αρχαιολογία:

Ετερογένεια και καθημερινή ζωή στο αιγαιακό τοπίο (16^{ος}-19^{ος} αι.)

Η εδραίωση και εξέλιξη της αρχαιολογικής έρευνας επιφανείας στο αγροτικό τοπίο, και σύγχρονες συστηματικές ανασκαφές σε αστικά κέντρα του ελλαδικού χώρου μας παρέχουν τα τελευταία χρόνια πληθώρα πληροφοριών για την ανθρώπινη δραστηριότητα σε πόλεις και ύπαιθρο κατά τους μεταβυζαντινούς και νεώτερους χρόνους. Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι αφενός η αξιολόγηση της εξελικτικής πορείας της «αρχαιολογίας του ιστορικού τοπίου» και αφετέρου η εξέταση της ετερογένειας και των κοινωνικών αντιθέσεων στο αιγαιακό τοπίο μέσα από τη μελέτη των οικιστικών καταλοίπων, των αρχαιακών πηγών, του υλικού πολιτισμού και της εικονιστικής τέχνης, κατά το διάστημα από τον 16^ο έως τον 19^ο αιώνα.

Πιο συγκεκριμένα, η σύντομη αυτή παρουσίαση εστιάζει σε δύο διαφορετικές μεταξύ τους περιοχές του ελλαδικού χώρου: στο νομό της Βοιωτίας στην κεντρική Ελλάδα και στα νησιά των Κυκλάδων στο νότιο Αιγαίο. Τα αρχαιολογικά δεδομένα από τα ερευνητικά προγράμματα Ancient Cities of Boeotia (Αρχαίες Πόλεις της Βοιωτίας) και Cyclades Research Project (Κυκλαδικό Ερευνητικό Πρόγραμμα) εξετάζονται κάτω από το πρίσμα των αρχαιακών πηγών (π.χ. οθωμανικές φορολογικές απογραφές, κείμενα ξένων ταξιδιωτών και προικοσύμφωνα) και της εικονογραφίας (π.χ. θρησκευτικές απεικονίσεις και χαρακτηριστικά ξένων ταξιδιωτών), με απώτερο στόχο τη διερεύνηση πτυχών της καθημερινής ζωής Ελλήνων και Αρβανιτών στην κυρίως Ελλάδα και στα νησιά του Αιγαίου. Η διάρθρωση των οικισμών και η οικονομική τους διάσταση, η αρχιτεκτονική διαμόρφωση των οικιών και η χρήση του εσωτερικού χώρου, η οικοσκευή και η κοινωνική της αξία αποτελούν τα κύρια θέματα της παρούσας ανακοίνωσης.

Γιώργος Γεωργής
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Φανερωμένη: η Κυρά της Λευκωσίας

Η εκκλησία της Φανερωμένης στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας και τις πρώτες δεκαετίες της Αγγλοκρατίας βρέθηκε στο επίκεντρο της θρησκευτικής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής της πρωτεύουσας. Στους χώρους της διαδραματίστηκαν σοβαρά γεγονότα και λήφθηκαν αποφάσεις που επηρέασαν όχι μόνο την ιστορία της Λευκωσίας αλλά γενικότερα της Κύπρου. Εθνικές εκδηλώσεις, εορτασμοί των ονομαστηρίων του Έλληνα βασιλιά Γεωργίου και παράλληλα των γενεθλίων της βασίλισσας Βικτωρίας δίνουν το εύρος των εκδηλώσεων, σ' ένα χώρο που πολλές φορές λειτούργησε ως βουλευτήριο ή χώρος συλλαλητηρίων. Παράλληλα, η οικονομική ευρωστία της εκκλησίας και οι οικονομικές της δραστηριότητες επηρέαζαν την εμπορική και κοινωνική ζωή της πόλης.

Στέλλα Δεμέστιχα

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Από την κούζα στον αμφορέα. Πειραματική ανακατασκευή αμφορέων σε παραδοσιακά αγγειοπλαστεία της Λευκωσίας

Οι μέθοδοι κατασκευής και μορφοποίησης απασχολούν τους μελετητές της κεραμικής όλων των εποχών, καθώς παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για τα μορφολογικά χαρακτηριστικά των αγγείων. Μία πολύ διαδεδομένη μέθοδος ελέγχου των συμπερασμάτων που εξάγονται από την παρατήρηση κατασκευαστικών στοιχείων πάνω στα ίδια τα αγγεία, είναι η ανακατασκευή τους. Όπως όλες οι μέθοδοι της πειραματικής αρχαιολογίας, η ανακατασκευή αγγείων όχι μόνο δίνει απαντήσεις σε πολύ συγκεκριμένα ζητήματα τεχνικής, αλλά μπορεί να φωτίσει πτυχές της αγγειοπλαστικής τέχνης και τεχνολογίας, οι οποίες δεν είναι εύκολα αναγνώσιμες στο αρχαιολογικό υλικό.

Η παρούσα ανακοίνωση αφορά στην πειραματική ανακατασκευή δύο τύπων υστερορωμαϊκών αμφορέων (LR1 και LR13), η οποία έλαβε χώρα σε δύο διαφορετικά παραδοσιακά αγγειοπλαστεία της Λευκωσίας. Οι συγκεκριμένοι τύποι αμφορέων κατασκευάζονταν σε κυπριακά εργαστήρια που έχουν εντοπιστεί στην Πάφο, την Αμαθούντα και το Ζύγι, αλλά και σε εργαστήρια εκτός Κύπρου, όπως στην Κιλικία και στο Αιγαίο. Ως αποτέλεσμα της μεγάλης διασποράς των κέντρων παραγωγής, έχουν καταγραφεί πολλές διαφορετικές παραλλαγές των τύπων τους. Επίσης, ο αμφορέας LR13 κατασκευάστηκε στην Κύπρο μόνο κατά τον 7ο αι. μ.Χ., σε εργαστήρια που παραδοσιακά κατασκεύαζαν αμφορείς LR1, τουλάχιστον από τον 6ο αι. μ.Χ. Σκοπός του πειράματος ήταν α) να διερευνηθεί η σχέση μορφολογικών στοιχείων και κατασκευαστικών διαδικασιών, και β) να εξεταστεί το φαινόμενο της αντιγραφής ή υιοθέτησης νέων τύπων αγγείων σε παραδοσιακά (προ-βιομηχανικά) αγγειοπλαστεία.

Μαρίνα Ιερωνυμίδου

Αναπληρώτρια Διευθύντρια, Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου

Η παραγωγή ζάχαρης και οι ζαχαρόμυλοι στη Μεσαιωνική Κύπρο

Η Κύπρος γνώρισε μεγάλη φήμη και πλούτο από τη ζάχαρη, που αποτέλεσε ένα από τα βασικότερα εξαγωγικά προϊόντα του νησιού κατά τη μεσαιωνική εποχή. Τόσο το ζαχαροκάλαμο όσο και η τεχνολογία επεξεργασίας του μεταφέρθηκαν στο μεσογειακό χώρο μέσω των λαών του Ισλάμ. Από τους Σταυροφόρους διαδόθηκε η καλλιέργεια και η επεξεργασία του στην Ευρώπη. Η καλλιέργειά του αρχίζει να παίρνει εντατικό χαρακτήρα αμέσως μετά την εγκατάσταση των Σταυροφόρων στο νησί, στο τέλος του 12^{ου} αι. και ιδιαίτερα μετά το τέλος του 13^{ου} αι.. Από τις αρχές του 14^{ου} αι. και μέχρι το τέλος του 16^{ου} αι. το ζαχαροκάλαμο αποτέλεσε μια από τις σημαντικότερες καλλιέργειες της κυπριακής γεωργίας. Πλούσιο αρχαιολογικό υλικό μας δίνει πολύτιμες πληροφορίες σχετικά με την καλλιέργεια του ζαχαροκάλαμου, την επεξεργασία και την παραγωγή της ζάχαρης, καθώς και για τους ζαχαρόμυλους του νησιού. Το πλούσιο αυτό αρχαιολογικό υλικό τεκμηριώνεται με την αρχαιολογική έρευνα.

Στην Κύπρο διασώζονται τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα τριών μεσαιωνικών ζαχαρόμυλων. Πρόκειται για το ζαχαρόμυλο στα Κούβλια *Σταυρός*, που ανήκε στη βασιλική οικογένεια των Λουζινιανών και χρονολογείται στο τέλος του 13^{ου} αι., το ζαχαρόμυλο του Κάστρου του Κολοσσίου, ο οποίος ανήκε, όπως και το ίδιο το κάστρο, στο θρησκευτικό στρατιωτικό Τάγμα του Αγίου Ιωάννη των Ιεροσολύμων και χρονολογείται από το 13^ο αι. με λειτουργική χρήση μέχρι και την εποχή της Τουρκοκρατίας και, τέλος, το ζαχαρόμυλο της Επισκοπής στην τοποθεσία *Σεράμια*, που ανήκε στη γνωστή βενετσιάνικη οικογένεια Κορνάρο και χρονολογείται από το τέλος του 14^{ου} αι. με χρήση επίσης μέχρι και την εποχή της Τουρκοκρατίας. Οι αρχαιολογικές έρευνες στις θέσεις αυτές έχουν εμπλουτίσει σε μεγάλο βαθμό τις γνώσεις μας όσον αφορά στη διαρρύθμιση ενός μεσαιωνικού εργοστασίου παραγωγής ζάχαρης.

Αξιωματικοί εξόριστοι στο Σουδάν, 1943-44. Μια ελάχιστα γνωστή σελίδα από την ιστορία του Ελληνικού Στρατού στη Μέση Ανατολή

Η ανακοίνωση παρουσιάζει την ιστορία και τις τύχες μιας ομάδας αξιωματικών του Ελληνικού Στρατού στη Μέση Ανατολή, που μπλεγμένοι στο κουβάρι των πολιτικών συγκρούσεων βρέθηκαν εξόριστοι, εξιλαστήρια θύματα στη δυνάμει εμφύλια σύγκρουση που ξετυλιγόταν. Ένας ανάμεσά τους ήταν ο αειμνηστος Κωνσταντίνος Κρεκούκιας, αξιωματικός καριέρας του Ελληνικού Στρατού και αγαπητός συγγενής της Ευφροσύνης Ριζοπούλου-Ηγουμενίδου. Ως νεαρός αξιωματικός, υπήρξε μέλος αυτής της ομάδας, την οποία παρακολουθεί η ανακοίνωση από την έκρηξη των εξεγέρσεων του 1943, στην αποστρατεία και την εξορία και μέχρι την αποκατάστασή τους το 1944. Το κείμενο είναι μέρος της έρευνας που προέκυψε από δύο συνεντεύξεις με τον Κωνσταντίνο Κρεκούκια.

Ελένη Λάμπρου

Εικονογράφος και ερευνήτρια παραδοσιακής αγγειοπλαστικής

Δρόμοι του κόκκινου πηλού: από τον Κόρνο στη Βίλα

Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της Ευφροσύνης Ριζοπούλου-Ηγουμενίδου για την παραδοσιακή αγγειοπλαστική, αλλά και το ενδιαφέρον της ομιλήτριας για το ίδιο θέμα, οδήγησαν τις δύο ερευνήτριες σε συνεργασία για την παραγωγή του πρωτότυπου ντοκιμαντέρ *Οι Παραδοσιακοί Αγγειοπλάστες του Κόκκινου Πηλού στην Κύπρο*, σε κείμενα και σκηνοθεσία της Μάρως Θεοδοσιάδου (συμπαράγωγή του Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου, του Πολιτιστικού Ομίλου Λαϊκής και της Ερευνητικής Μονάδας Αρχαιολογίας).

Στο ντοκιμαντέρ καταγράφεται η τέχνη της παραδοσιακής αγγειοπλαστικής στην κυπριακή ύπαιθρο, όπως στα γνωστά κέντρα παραγωγής στο Φοινί και τον Κόρνο, καθώς και στο ημιορεινό χωριό της Βίλας. Η παρούσα εισήγηση εμπνέεται από τη σχέση της Βίλας με το γνωστό κέντρο παραγωγής του Κόρνου και επιχειρεί την ανασύνθεση της παραδοσιακής αγγειοπλαστικής δραστηριότητας στη Βίλα και την περιοχή της. Παράλληλα, διερευνάται η διάδοση της τέχνης του πηλού στο μικρό χωριό της Βίλας μέσα από τις συνεχείς μετακινήσεις των αγγειοπλαστών από τον έναν τόπο στον άλλον. Με τον τρόπο αυτόν, η τέχνη της αγγειοπλαστικής διαδόθηκε και σε άλλους γειτονικούς οικισμούς, όπως το Κλωνάρι. Η αγγειοπλαστική παραγωγή της Βίλας άρχισε να παρακμάζει στη διάρκεια της δεκαετίας του 1950, ενώ γύρω στο 1960 έσβησε και το τελευταίο καμίνι στο Κλωνάρι, παγώνοντας στο χρόνο τεχνικές και είδη αγγείων, χαρακτηριστικά τεκμήρια μιας μακρόχρονης κεραμικής συνέχειας.

Άννα Μαραγκού
Αρχαιολόγος-ιστορικός της τέχνης

**Τα Λουτρά Mehmet Bey Ebubekir της Πάφου και άλλα οθωμανικά
λουτρά της Κύπρου**

Μια σύντομη εικονογραφημένη περιδιάβαση στα οθωμανικά λουτρά της Κύπρου, στον τρόπο λειτουργίας τους, και στον κοινωνικό ρόλο που είχαν πριν φθάσει το νερό στα σπίτια του κόσμου. Αφορμή για την έρευνα αυτή ήταν η ανάθεση συντήρησης και διαμόρφωσης του χώρου των οθωμανικών λουτρών Ebubekir από τον Δήμο Πάφου στο πρόσωπό μου και στην αρχιτέκτονα Έλλη Κωνσταντινίδου, το 2005. Σημαντική βοήθεια και στήριξη για την έρευνα, αλλά και για την πραγματοποίηση του θεματικού μουσείου για τα χαμάμ, δόθηκε από την Ευφροσύνη Ηγουμενίδου.

Το λουτρό Ebubekir κτίστηκε σε κοντινή απόσταση από το Yeni Cami στο Κτήμα, και γνωρίζουμε ότι κατά τη διάρκεια της Αγγλοκρατίας χρησιμοποιήθηκε για ένα μικρό χρονικό διάστημα ως μουσείο. Κτίστηκε το 1592 από τον Mehmet Bey Ebubekir, κυβερνήτη της επαρχίας της Πάφου. Αρχεία που αφορούν τα λουτρά αυτά φυλάσσονται στο Εφιάφ. Πρόκειται για ένα κλασικό κτίσμα της οθωμανικής περιόδου, παρόλο που πρόσφατες έρευνες έχουν αποδείξει ότι το λουτρό κτίστηκε σε τοποθεσία όπου υπήρχε κάποιο φράγκικο κτίριο.

Δημήτριος Μιχαηλίδης
Ομότιμος Καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ψηφιδωτά στη νεώτερη Κύπρο

Παρά το λαμπρότατο παρελθόν της κατά τη ρωμαϊκή και παλαιοχριστιανική περίοδο, η τέχνη του ψηφιδωτού στην Κύπρο φαίνεται να παρήκμασε κατά τους μετέπειτα χρόνους. Υπάρχουν πολύ σποραδικές μαρτυρίες για την ύπαρξη δαπέδων σε βυζαντινά και φράγκικα κτίρια, που ελάχιστα έχουν μελετηθεί, όπως και ψηφιδωτά της οθωμανικής περιόδου και της Αγγλοκρατίας, που είναι ακόμα λιγότερο γνωστά.

Στην ανακοίνωση, όπου ο όρος ψηφιδωτό χρησιμοποιείται με την ευρύτερή του έννοια, θα παρουσιαστούν μερικά παραδείγματα αυτών των πιο πρόσφατων περιόδων και θα γίνει μια πρώτη προσπάθεια περιγραφής και χαρακτηρισμού τους.

Διομήδης Μ. Μυριανθεύς

Αρχιτέκτων

Ο τύπος του μονόκλιτου σταυροθολιακού τρουλλαίου ναού του τέλους του 19^{ου} και αρχών του 20^{ου} αιώνα

Στην Κύπρο, από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα μέχρι και το 1930 περίπου, δηλαδή κατά τις τελευταίες δεκαετίες της Τουρκοκρατίας και τις πρώτες της Αγγλοκρατίας, δημιουργείται και επικρατεί ο τύπος του σταυροθολιακού ναού, που έχει ως κύριο χαρακτηριστικό την σταυροθολιακής μορφής κάλυψη. Πρόκειται για μια μικρή χρονική περίοδο, περίπου 80 χρόνων, που είναι ωστόσο πολύ παραγωγική σε ό,τι αφορά γενικά την ναοδομία στο νησί, γεγονός που σχετίζεται με τις αυξημένες ελευθερίες που δόθηκαν από τις οθωμανικές αρχές. Από την κατηγορία των σταυροθολιακών ναών της περιόδου αυτής έχουμε εντοπίσει στην Κύπρο περισσότερους από 200 ναούς.

Οι τύποι των σταυροθολιακών ναών που εντοπίζονται είναι: ο μονόκλιτος, που αποτελεί την συντριπτική πλειοψηφία και παρουσιάζεται με διάφορες παραλλαγές (όπως τον μονόκλιτο τρουλλαίο), ο τρικλιτος, σχεδόν πάντα τρουλλαίος, και ο δίκλιτος τύπος, ο οποίος είναι συνήθως αποτέλεσμα επέκτασης ή αναμόρφωσης υφιστάμενου μονόκλιτου ναού. Εκτός από την σταυροθολιακής μορφής κάλυψή τους, οι ναοί αυτοί χαρακτηρίζονται και από την εκτεταμένη χρήση ποικίλων μορφολογικών στοιχείων (γοθθικών, νεοκλασικών κ.ά.) σύμφωνα με τα ρεύματα της εποχής, αλλά και από το μεγάλο μέγεθός τους σε σχέση με παλαιότερους.

Στην ανακοίνωση θα γίνει παρουσίαση των σταυροθολιακών ναών οι οποίοι ανήκουν στην παραλλαγή του μονόκλιτου τρουλλαίου. Ο αριθμός τους είναι μικρός. Η παραλλαγή αυτή χωρίζεται σε δύο βασικές κατηγορίες. Στην πρώτη διαμορφώνεται τρούλλος με τύμπανο (Ευαγγελισμός Βάσας Κοιλανίου, κ.ά.) και στη δεύτερη ο «τρούλλος» διαμορφώνεται ως υπερυψωμένο σταυροθόλιο (Αγ. Προκόπιος Λευκωσίας, Αρχάγγελος Πάνω Ζώδιας).

Η συμβολή του σχεδιαστή Γιάννη Τσεκλένη στον κόσμο της μόδας

Ο Γιάννης Τσεκλένης είναι γνωστός σχεδιαστής μόδας στην Ελλάδα, αν όχι ο πιο γνωστός στο χώρο των ετοιμών ενδυμάτων. Οι δημιουργίες του ήταν μερικές από τις πιο χαρακτηριστικές και πιο καλαίσθητες που φορέθηκαν στις δεκαετίες του '70 και του '80. Το έργο του ταξίδεψε σε όλο τον κόσμο, με την επωνυμία *Tseklenis* σε καταστήματα στις ΗΠΑ και σε όλη την Ευρώπη, καθώς και με εταιρικές συνεργασίες με κορυφαία καταστήματα σε περισσότερες από 30 χώρες.

Γεννήθηκε το 1937 και από μικρή ηλικία έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για την οικογενειακή επιχείρηση εμπορίας υφασμάτων. Όντας καλλιτεχνική φύση, έψαχνε για διαφορετικούς τρόπους για να εκφράσει τον θαυμασμό του για την τέχνη, τον σχεδιασμό, ενώ παράλληλα, ήταν έκδηλο το ενδιαφέρον του για τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα και την επιχειρηματική δραστηριοποίηση.

Το έργο του είναι εμπνευσμένο από την ελληνική και την παγκόσμια παράδοση, από γνωστούς πίνακες ζωγραφικής και έργα τέχνης, καθώς και από εικόνες και σχήματα που προέρχονται από τον φυτικό και ζωικό κόσμο. Προετοίμαζε τις συλλογές του προσεκτικά, την καθεμία με ένα διαφορετικό θεματικό αντικείμενο, αντλώντας έμπνευση από τα χρώματα του Αιγαίου, τα αρχαία ελληνικά αγγεία, τη βυζαντινή τέχνη, τον αφρικανικό πολιτισμό, την Ανατολή. Ο Γιάννης Τσεκλένης εγκωμιάστηκε από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και λατρεύτηκε από το κοινό, δίνοντας μια τεράστια ώθηση στην ελληνική βιομηχανία της μόδας ετοιμού ενδύματος και στις μετέπειτα εξαγωγές. Ταλαντούχος σχεδιαστής μόδας, καθώς και επιτυχημένος επιχειρηματίας, κατάφερε, με τις δημιουργίες του, να βάλει την ελληνική μόδα στον παγκόσμιο χάρτη. Η σύντομη ανάλυση και παρουσίαση των θεματικών συλλογών θα προβάλλει τη σημασία και τον αντίκτυπο του έργου του στη μόδα.

Κυριακή Παντελή

Υποψήφια Διδάκτωρ Παραδοσιακού Πολιτισμού, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η ιστορία του παγωτού και της παγωτοβιομηχανίας στην Κύπρο

Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι η παρουσίαση της ιστορίας του παγωτού και των βιομηχανιών παρασκευής του στην Κύπρο από την πρώτη περίοδο εμφάνισής τους μέχρι πρόσφατα. Για τους σκοπούς της σχετικής έρευνας πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις, επισκέψεις σε χώρους παραγωγής και διάθεσης παγωτού, καθώς και βιβλιογραφική και αρχειακή έρευνα. Σύμφωνα με τα πρώτα πορίσματα της ερευνητικής αυτής εργασίας, το παγωτό ήρθε στην Κύπρο από Μικρασιάτες πρόσφυγες το 1922, και τα πρώτα παγωτά πωλούνταν σε ζαχαροπλαστεία αλλά κυρίως από πλανόδιους πωλητές, τους λεγόμενους «παγωτάρηδες». Οι πρώτες μεγάλες εταιρείες παγωτού (*Ηράκλης, Σκαναβής, Σαζιατές*) ιδρύθηκαν τη δεκαετία του 1930, ενώ επανάσταση στην παγωτοβιομηχανία έκανε η εταιρεία *Regis* στη Λευκωσία το 1952 με το πρώτο συσκευασμένο παγωτό, το παγωτό «πλάκα». Ακολούθησε η παγωτοβιομηχανία *Φρέσκο* από τους Κώστα και Γιώργο Δημητρίου το 1954 στην Αμμόχωστο και οι παγωτοβιομηχανίες των Χριστοφόρου και Παπαφιλίππου το 1965 στη Λευκωσία. Βασικό πρόβλημα των εταιρειών αυτών ήταν πρωτίστως το θέμα της παροχής ηλεκτρικού ρεύματος αλλά και η διατήρηση και διακίνησή του παγωτού (λόγω έλλειψης μέσων μεταφοράς και καταψυκτών).

Δήμητρα Παπανικόλα-Μπακιριτζή
Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο Λευκωσίας

**Μεσαιωνική εφυαλωμένη κεραμική της Πάφου:
εμφάνιση και πρώιμα στάδια**

Νέα αρχαιολογικά ευρήματα από την ευρύτερη περιοχή της Πάφου, όπως η Κάτω Πάφος και η Λέμπα, τεκμηριώνουν την ύπαρξη και δραστηριότητα εργαστηρίων παραγωγής εφυαλωμένης κεραμικής στις αρχές του 13^{ου} αιώνα. Η παρούσα ανακοίνωση στην επιστημονική συνάντηση προς τιμήν της Ευφροσύνης Ριζοπούλου-Ηγουμενίδου, στα ενδιαφέροντα της οποίας εξέχουσα θέση κατέχει η κεραμική, θα θίξει αρχικά το θέμα της εμφάνισης της εφυαλωμένης επιτραπέζιας κεραμικής στην περιοχή της Πάφου. Θα συζητήσει στη συνέχεια προβλήματα καταγωγής και εξέλιξης σχημάτων επιτραπέζιων σκευών, καθώς και της τεχνικής του διακόσμου και των διακοσμητικών θεμάτων. Τέλος, θα διερευνήσει τις παραμέτρους εμπορίας και διασποράς των κυπριακών-παφίτικων εφυαλωμένων αγγείων.

Πέτρος Παπαπολυβίου
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

**Νικόλαος Γ. Πολίτης και Κύπρος: Ένα, ακόμη, «παιδί» του πατέρα
της ελληνικής λαογραφίας**

Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης (1852-1921), όπως είναι γνωστό, εισήγαγε τη Λαογραφία ως όρο και ως επιστήμη στην Ελλάδα και ήταν ο πρώτος που την δίδαξε ως ξεχωριστό μάθημα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Παράλληλα, ήταν ο ιδρυτής της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας (1908) και του Λαογραφικού Αρχείου (1918), εκδότης του περιοδικού *Λαογραφία* (1909) και συγγραφέας θεμελιωδών έργων για τη μελέτη της λαϊκής παράδοσης και του λαϊκού πολιτισμού στον ελληνικό χώρο.

Στο συγγραφικό έργο και στις λαογραφικές μελέτες του Ν. Γ. Πολίτη περιλαμβάνονται πολλές αναφορές και στην Κύπρο. Η συγκεκριμένη ανακοίνωση θα παρουσιάσει, στο πρώτο της μέρος, τις σχέσεις και τους πολλαπλούς δεσμούς του πατέρα της ελληνικής λαογραφίας με την Κύπρο, πέρα από το καθαρά επιστημονικό του έργο: με την ιδιότητα του πανεπιστημιακού δασκάλου, του μέλους και προέδρου του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός και του ιδρυτικού μέλους της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας, σε μια περίοδο ανάπτυξης του εθνικού κινήματος στην Κύπρο, του τμηματάρχη και γενικού διευθυντή του Υπουργείου Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως, και του ανθρώπου που επέλεγε στην Αθήνα καθηγητές ή γυμνασιάρχες για τα κυπριακά γυμνάσια.

Στο δεύτερο μέρος της ανακοίνωσης θα παρουσιαστούν συνοπτικά ορισμένες από τις κυριότερες επιδράσεις και πτυχές από τον απόηχο του έργου του Ν. Γ. Πολίτη στην Κύπρο και στις μελέτες και στις συλλογές των πρώτων Κυπρίων λαογράφων.

Λαϊκή ξυλογλυπτική από την Τηλλυρία

Η περιοχή Τηλλυρίας, λόγω της γεωγραφικής της θέσης και της μορφολογίας του εδάφους της, είναι από τις πλέον απομονωμένες και οικονομικά δυσπραγούσες περιοχές της Κύπρου. Οι αυτόχθονες κάτοικοι της μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα ήταν διάσπαρτοι σε μικρές κοινότητες μακριά από τα παράλια, και ασχολούνταν με μικρής κλίμακας γεωργοκτηνοτροφικές εργασίες και υλοτομία. Ένεκα των πολεμικών συγκρούσεων που ταλάνισαν την περιοχή κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα (1964 και 1974), παρουσιάζεται το φαινόμενο της βίαιης μετακίνησης πληθυσμών, Ελλήνων και Τούρκων, και της λεηλασίας των παραδοσιακών οικισμών με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τα αντικείμενα λαϊκής τέχνης.

Η ανακοίνωση θα περιστραφεί γύρω από σειρά ξυλόγλυπτων έργων λαϊκότροπου ύφους, τα οποία εντοπίζονται στην περιοχή της κεντρικής Τηλλυρίας και ειδικότερα στην ευρύτερη ζώνη του Πύργου Τηλλυρίας. Πρόκειται για ομάδα ξύλινων μπαούλων με γλυπτές προσόψεις, ενώ μερικά φέρουν και επιχρωματισμούς. Με βάση τεχνοτροπικές παρατηρήσεις θα επιχειρηθεί η ομαδοποίηση μερικών από αυτά και η απόδοση σε κοινό τεχνίτη. Άλλη κατηγορία είναι τα ξυλόγλυπτα μανουάλια. Από αυτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει έργο με παραστάσεις από τον φυσικό κόσμο, καθώς και σκηνές από την αγροτική ζωή (όργωμα, κινήγι κ. λπ.)

Μαρία Φιλοκύπρου

Τμήμα Αρχιτεκτονικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η βιοκλιματική διάσταση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής

Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική αξιοποιεί και ενσωματώνει τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, της γεωμορφολογίας του εδάφους καθώς και των κλιματολογικών συνθηκών ενός τόπου, εξασφαλίζοντας έτσι τις μέγιστες συνθήκες θερμικής άνεσης στο εσωτερικό των κτιριακών κελυφών καθώς και στους υπαίθριους χώρους των οικισμών. Η οργανική δομή των οικισμών, με την υιοθέτηση του συνεχούς συστήματος δόμησης, η τυπολογική τους οργάνωση και η επιλογή κατάλληλων υλικών βοήθησε στη δημιουργία αξιόλογων οικισμών απόλυτα εναρμονισμένων στο φυσικό τους περιβάλλον. Η διάταξη και ο προσανατολισμός των ημι-υπαίθριων και κλειστών χώρων των οικιών και η οργάνωσή τους γύρω από μια εσωτερική αυλή βοηθά στη μέγιστη αξιοποίηση της ηλιακής ακτινοβολίας κατά τους χειμερινούς μήνες, αλλά παράλληλα οδηγεί στην ηλιοπροστασία της οικίας κατά τη θερινή περίοδο. Η χρήση κατάλληλων τοπικών υλικών και η δημιουργία τοιχοποιιών και οροφών μεγάλου πάχους καθυστερεί τη μεταβίβαση της θερμότητας και της ψύξης στο εσωτερικό των οικοδομών, συμβάλλοντας σε ένα πιο ευχάριστο εσωτερικό περιβάλλον.

Δύο πρόσφατα ερευνητικά προγράμματα του Ιδρύματος Προώθησης Έρευνας και του Πανεπιστημίου Κύπρου, που στόχευαν στην τεκμηρίωση της βιοκλιματικής διάστασης της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής της Κύπρου, έδειξαν μικρή διακύμανση της θερμοκρασίας στο εσωτερικό των παραδοσιακών οικοδομών και υπογράμμισαν τον ευεργετικό ρόλο της αυλής στη βελτίωση των μικροκλιματικών δεδομένων, τη θετική επίδραση του νυκτερινού αερισμού κατά τη θερινή περίοδο και την ιδιαίτερη συμβολή των ημι-υπαίθριων χώρων στη διαμόρφωση ενός ευχάριστου περιβάλλοντος στους εσωτερικούς χώρους των οικοδομών. Η γνώση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής μπορεί να αποτελέσει σημείο αναφοράς για σύγχρονες βιοκλιματικές προσεγγίσεις και να βοηθήσει τη βιώσιμη ανάπτυξη του δομημένου περιβάλλοντος.

Εύη Φιούρη

Αρχαιολογικός Λειτουργός, Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου

Λιθανάγλυφα φυλακτά στη λαϊκή αρχιτεκτονική

Τον Οκτώβριο του 2005 παραδόθηκαν στο Τμήμα Αρχαιοτήτων οκτώ λιθανάγλυφα φυλακτά, που προέρχονταν από το Ριζοκάρασο. Τα φυλακτά αυτά αποσπάστηκαν από κατοικίες παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.

Σκοπός της ανάρτησης των φυλακτών πάνω από την είσοδο του σπιτιού ήταν η αποτροπαϊκή τους ιδιότητα, βασισμένη κυρίως στη χριστιανική θρησκεία, αλλά και σε πανάρχαιες παγανιστικές δοξασίες, για την προστασία του σπιτιού και των ενοίκων τους από τα κακά πνεύματα και δαιμόνια. Τα θέματα των λιθανάγλυφων φυλακτών είναι εμπνευσμένα από την εκκλησιαστική τέχνη και συναντώνται και στη λαϊκή ξυλογλυπτική, όπως τα χερουβείμ, τα δέντρα και τα αντωπά λιοντάρια. Ενδιαφέρον και ασυνήθιστο στοιχείο είναι το πρόσωπο μέσα σε πλαίσιο, από το οποίο ξεκινούν ομόκεντρες ακτίνες, που ίσως να αποτελούν απεικόνιση του ήλιου. Παρόμοια μορφή βρίσκεται και σε λιθανάγλυφο οικίας στο Μιτσερό. Μια άλλη μορφή φυλακτού με προστατευτικές και αποτροπαϊκές ιδιότητες είναι τα μυστηριώδη, ολόγλυφα πρόσωπα, που συναντώνται σπανιότερα από τις ανάγλυφες πλάκες.

Τα λιθανάγλυφα φυλακτά αποτελούν σημαντικό και αναπόσπαστο τμήμα της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, εφόσον είναι ενσωματωμένα στα σπίτια, και συχνά δίνουν πολύτιμες πληροφορίες για το οικοδόμημα που κοσμούν. Στον τομέα της λαϊκής τέχνης αποτελούν ιδιόμορφα στοιχεία λιθογλυπτικής που προσφέρονται για βαθύτερη μελέτη. Επιπλέον, αποτελούν σημαντικά στοιχεία για τη λαογραφική έρευνα. Η παρούσα ανακοίνωση σκοπεύει να μελετήσει την εικονογραφία και τη θεματική των φυλακτών σε σχέση με τη θρησκευτική τέχνη και σημασιολογία, και να επιχειρήσει την αναζήτηση παρόμοιων φυλακτών ή εικόνων σε παλαιότερες περιόδους.

Ιωσήφ Χατζηκυριάκος
Ενδυματολόγος

**Τα γυναικεία ενδυματολογικά πρότυπα και οι προσωπικές επιλογές
στην Κύπρο του 18^{ου} αιώνα**

Στο οικογενειακό πορτρέτο του δραγομάνου Χριστοφάκη, δωρητή του ναού του Αγίου Γεωργίου στην Άρπερα, απεικονίζεται μία ιδιαίτερος ενδιαφέρουσα γυναικεία μορφή, της οποίας το όνομα και ο βαθμός συγγενείας με τα υπόλοιπα εικονιζόμενα πρόσωπα παραμένουν άγνωστα. Τα πλούσια ενδύματά της, τα κοσμήματα και άλλα αξεσουάρ της ενδυμασίας της τεκμηριώνονται και σε καταγραφές γυναικείων υπαρχόντων σε αρχαικά έγγραφα της εποχής. Η ταύτιση των εικαστικά αποδιδόμενων ενδυμάτων με τα ενδύματα των γραπτών πηγών συμβάλλει στην ολιστική κατανόηση των ενδυματολογικών τύπων, και σκιαγραφεί τις κοινωνικές δομές που διέπουν την εποχή. Η προσέγγιση αυτή παρέχει επίσης αξιόλογα στοιχεία όχι μόνο για την προσωπικότητα των γυναικών μέσα από τις ποικίλες αποκλίσεις τους από ενδυματολογικά πρότυπα αλλά συμβάλλει ταυτόχρονα στην κατανόηση του γυναικείου «αισθητικού ενστίκτου» μέσα από τις ιδιαίτερες ενδυματολογικές επιλογές τους. Η παρούσα ανακοίνωση εστιάζει στις σχέσεις της «ανώνυμης επώνυμης» της Άρπερας με τα κατάστιχα της εποχής και με μία ακόμη τοιχογραφημένη γυναικεία μορφή: πρόκειται για την «ασελγή Ηρωδιάδα» από τη σκηνή της Θείας Δίκης στο ναό του Αγίου Ιωάννη στη Λευκωσία. Είναι αξιοσημείωτο ότι η γυναικεία μορφή από τον Άγιο Ιωάννη αποδίδεται με τα ίδια ενδυματολογικά στοιχεία της γυναίκας από τον Άγιο Γεώργιο. Η ταύτισή τους αποτελεί ένα μικρό μυστήριο στη βιογραφία του γνωστού Κύπριου δραγομάνου Χριστοφάκη και γεννά νέα ερωτηματικά σχετικά με την ταυτότητα της γυναίκας με το πράσινο μαντίλι και τα κόκκινα λουλούδια.

Πετρούλα Χατζηττοφή

Υποψήφια Διδάκτορας Παραδοσιακού Πολιτισμού, Πανεπιστήμιο Κύπρου

**Ανιχνεύοντας την πολυτέλεια: το παράδειγμα του κοσμήματος στην Κύπρο
(από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα μέχρι το 1960)**

Το κόσμημα, διαχρονικά συνυφασμένο με την ανθρώπινη τάση για στολισμό, αποτελεί κατηγορία που εντάσσεται στο ευρύτερο σύνολο του ενδύματος και των συμβολισμών του. Ταυτόχρονα παρουσιάζει σαφείς ιδιαιτερότητες σε σχέση με το ένδυμα, καθώς δεν υπακούει στις ανάγκες της χρηστικότητας αλλά συνδέεται κατεξοχήν με την αισθητική ευχαρίστηση, τον πλούτο, την πολυτέλεια και την προβολή αυτών των στοιχείων για την κατασκευή της ατομικής ταυτότητας. Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του κοσμήματος, που πηγάζει από την αξία της πρώτης του ύλης, την ποιότητα, την καλλιτεχνία ή και την ανώτερη κατασκευαστική του τέχνη, το καθιστά αντικείμενο επιδεικτικής κατανάλωσης όταν στολίζει το ανθρώπινο σώμα, ενώ παράλληλα καθορίζει την όποια άλλη χρήση του στα πολλαπλά μονοπάτια της κοινωνικής του ζωής.

Η παρούσα εργασία έχει ως θέμα την εξέταση της χρήσης και κοινωνικής λειτουργίας του κοσμήματος ως αγαθού πολυτελείας από την ύστερη οθωμανική περίοδο μέχρι το τέλος της βρετανικής διακυβέρνησης στην Κύπρο. Αρχαιολογικές πηγές, περιηγητικά κείμενα και απεικονίσεις σε έργα τέχνης δίνουν στοιχεία για την πολυδιάστατη χρήση του κοσμήματος ως κατεξοχήν αντικειμένου στολισμού αλλά και πολύτιμου περιουσιακού στοιχείου της μεσαίας και ανώτερης κυρίως τάξης. Κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας, ο Τύπος και η τέχνη της φωτογραφίας παρέχουν σημαντικά επιπρόσθετα τεκμήρια για τη χρήση του κοσμήματος από τα διάφορα κοινωνικά στρώματα, παρουσιάζουν τη σύνδεσή του με τις νέες καταναλωτικές συνήθειες που επικρατούν στο νησί, ενώ μαρτυρούν επίσης όψεις των στάσεων του κυπριακού πληθυσμού απέναντι στο πολύτιμο κόσμημα και την επιζήτηση της πολυτελείας, γενικότερα.

Χριστόδουλος Α. Χατζηχριστοδούλου
Διευθυντής Ιστορικού Αρχείου Τράπεζας Κύπρου

«Εἰς τὸν Κούρδακαν ὁ ἅγιος Πήγων»: Η εικονογραφία, η τιμή και οι
λαϊκές παραδόσεις για τον Άγιο στην Κύπρο

Ο άγιος Πήγων ή Επήγον είναι άγνωστος στους συναξαριστές, τοπικός άγιος της Κύπρου, ο οποίος σύμφωνα με τον Λεόντιο Μαχαιρά (15^{ος} αι.) είχε ασκητέψει σε περιοχή του χωριού Κούρδακας της επαρχίας Πάφου: «*εἰς τὸν Κούρδακαν ὁ ἅγιος Πήγων...*».

Η τιμή και η εικονογραφία του Αγίου ήταν διαδεδομένη στη βυζαντινή Κύπρο, όπως φαίνεται από τους ναούς που κτίστηκαν προς τιμή του στην επαρχία Πάφου και από τις σωζόμενες απεικονίσεις του στη μνημειακή ζωγραφική και τη μικροτεχνία σε άλλες περιοχές του νησιού. Στη λαϊκή πίστη και παράδοση, ο Άγιος έχαιρε μεγάλης ευλάβειας από τους χωρικούς ως προστάτης των νηπίων και από τους ποιμένες ως ιατρός των ζώων, προς τον οποίο αφιέρωναν συγκεκριμένου είδους τάματα.

Νάσω Χρυσοχού

Τμήμα Αρχιτεκτονικής, Πανεπιστήμιο Frederick

Τα καμίνια της Κύπρου

Γνωστά από την αρχαιότητα, τα καμίνια στην Κύπρο λειτουργούσαν ως μεγάλοι κλίβανοι στους οποίους αναπτυσσόταν η απαιτούμενη θερμοκρασία για την πύρωση ή την τήξη των διαφόρων παρασκευασμάτων. Αρχικά, χρησιμοποιούνταν ως καύσιμο ξύλα και διάφοροι άνθρακες, και στα πρόσφατα χρόνια, υγρά όπως το πετρέλαιο.

Η παραγωγή γύψου και ασβέστη απαιτούσε ένα ιδιαίτερο τύπο καμινιού και διαφορετική επεξεργασία από ένα καμινιού χρησίμευε για την παραγωγή κάρβουνου και ρητίνης (πίσσας) ή για το ψήσιμο κεραμικών αγγείων. Οι τύποι των καμινιών χωρίζονται σε δυο βασικές κατηγορίες, τα φρεατοκάμινια και τα φλογοκάμινια. Στα πρώτα, το καμίνι ήταν ανοικτό στο πάνω μέρος ώστε τα καύσιμα και η προς όπτηση ύλη να μπορεί να τοποθετείται στο πάνω μέρος σε διαδοχικές στρώσεις, ενώ στα δεύτερα, το καμίνι χωρίζεται σε δυο μέρη, την εστία και τον θάλαμο καύσης με θολωτή συνήθως οροφή και καπνοδόχο.

Στην παρούσα εργασία θα εξεταστούν όλοι οι πιο πάνω τύποι καμινιών ως κατασκευές αλλά και οι διαφορετικοί τρόποι ετοιμασίας και λειτουργίας τους. Ανάλογα με την χρήση του, το κάθε καμίνι είχε διαφορετικές απαιτήσεις ως προς την καταλληλότητα του χώρου οικοδόμησής του, την ευχρηστία και, το πιο σημαντικό, τη θέση του, ώστε να μπορεί εύκολα ο χρήστης να εξασφαλίσει την πρώτη ύλη αλλά και τα απαραίτητα καύσιμα.

**Κατάλογος ομιλητών &
ηλεκτρονικές διευθύνσεις**

ΑΣΤΡΑΙΟΥ-ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ Τζούλια	jastreou@yahoo.com
ΒΙΟΛΑΡΗΣ Γιάννης	violarisyan@gmail.com
ΒΙΩΝΗΣ Αθανάσιος Κ.	vionis.athanasios@ucy.ac.cy
ΓΕΩΡΓΗΣ Γιώργος	ggeorgis@ucy.ac.cy
ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ Άγγελος	benaki@benaki.gr
ΔΕΜΕΣΤΙΧΑ Στέλλα	demesticha@ucy.ac.cy
ΙΕΡΩΝΥΜΙΔΟΥ Μαρίνα	antiquitiesdept@da.mcw.gov.cy
ΚΑΖΑΜΙΑΣ Γιώργος	g.kazamias@ucy.ac.cy
ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗΣ Βάσος	vassoskarageorghis@cytanet.com.cy
ΛΑΜΠΡΟΥ Ελένη	elenilambrou2012@gmail.com
ΜΑΡΑΓΚΟΥ Άννα	marangoua@cytanet.com.cy
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ Δημήτριος	dmichael@spidernet.com.cy
ΜΠΑΚΙΡΤΖΗΣ Χαράλαμπος	info@leventis.org.cy
ΜΥΡΙΑΝΘΕΥΣ Διομήδης Μ.	dmyri@cy.net
ΜΩΨΗ Νόλη	nolly.moyssi@gmail.com
ΠΑΝΤΕΛΗ Κυριακή	kpante01@ucy.ac.cy
ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑ-ΜΠΑΚΙΡΤΖΗ Δήμητρα	demetrabakirtzis@yahoo.gr
ΠΑΠΑΠΟΛΥΒΙΟΥ Πέτρος	pplb@ucy.ac.cy
ΠΕΡΔΙΚΗΣ Στυλιανός	sperdiki@cytanet.com.cy
ΦΙΛΟΚΥΠΡΟΥ Μαρία	mphiloky@ucy.ac.cy
ΦΙΟΥΡΗ Εύη	antiquitiesdept@da.mcw.gov.cy
ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΣ Ιωσήφ	iosif79@libero.it
ΧΑΤΖΗΓΓΟΦΗ Πετρούλα	ar04ph1@gmail.com
ΧΑΤΖΗΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Χριστόδουλος Α.	agatha1@cytanet.com.cy
ΧΡΥΣΟΧΟΥ Νάσω	nassoch@cytanet.com.cy

Πανεπιστήμιο Κύπρου
Τμήμα Ιστορίας
και Αρχαιολογίας

Καλλιπόλεως 75, Λευκωσία
E-mail: isa@ucy.ac.cy
Τηλ: 22892180
Fax: 22895068